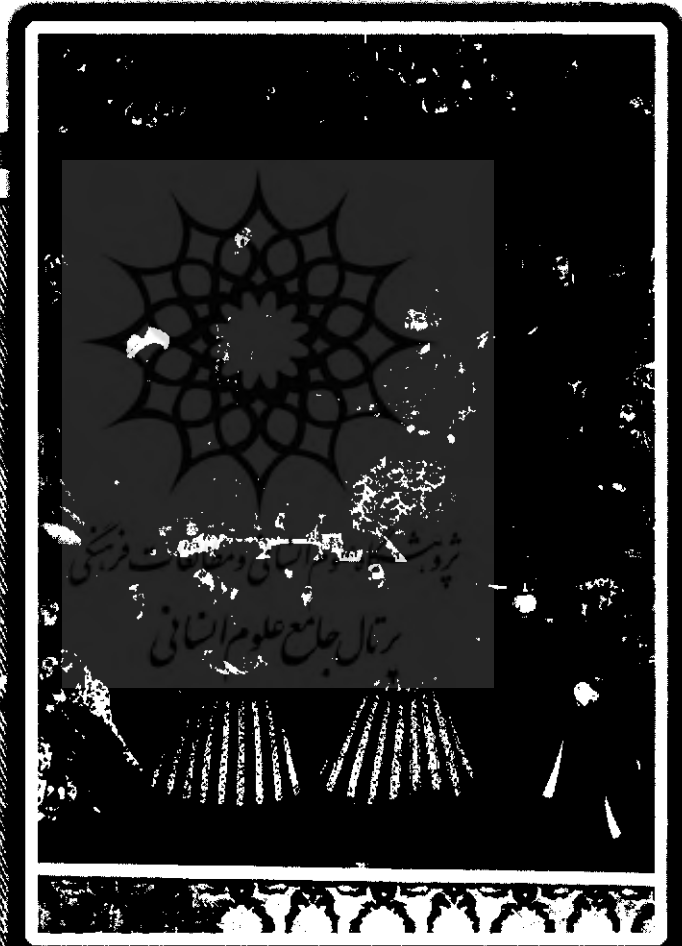

شکستیه ریشه‌ها لغیر طرا ایرانی از طریق الهیا اسلامی

پوشش سقف و دیوار
سال جامع علوم انسانی

پایگاه اطلاع رسانی

www.iranicaonline.com

نسخه عربی متعلق به قرن چهاردهم، مشتمل بر چهار مینیاتور می‌باشد که نشان‌گر طرح اولیه‌ای از نیایش مسیحیان است که موضوع جالبی را به نمایش می‌گذارد. دو مطلبی که برای این مسئله از اهمیت بیشتری برخوردار است، عبارتند از: دو روز مقدسی که در تقویم اسلامی شیعه وجود دارد؛ یکی (روز ۱۸ ذی‌الحجه) یا روز عید غدیر، یعنی یادآور همان روزی است که حضرت محمد ﷺ علی را به عنوان امام و جانشین خود انتخاب کردند و دیگری روز (۲۳ ذی‌الحجه) یا عید مباهله، که یادآور عهد و پیمان مابین نمایندگان مسیحی نجران و پنج تن آل عبا (اصحاب‌الکساء) می‌باشد.

برای گروهی از اهل تسنن، که هنوز هم مباهله را به رسمیت می‌شناسند و طبق عقاید و باورهای اهل تشیع، غدیر خم یادآور مراسمی است که حضرت محمد ﷺ در روز ۲۹ آوریل سال ۶۲۸... بدون قرار قبلی - از روی پشته‌ای از جهاز شتران، بالا رفت و دست راست علی را بالا برده و او را به عنوان رهبر حقیقی امت اسلامی معرفی کرد و فرمود: «هر که من مولای اویم، از این پس، علی مولای اوست. خداوند، دوستانان

علی را دوست دارد.»

اما به عقیده عده کثیری از شیعیان، این مراسم از نظر سیاسی نتایج آنی نداشت. چراکه حضرت علی تا ۲۵ سال بعد از مرگ پیامبر ﷺ عملاً پیشوا نبود، اما این مراسم اهمیت بسیاری داشت. این نتیجه حکمت الهی است که در آن عملکرد دو نفر مشخص می‌شود؛ یکی از آنان (حضرت محمد ﷺ) خواست الهی را آشکار می‌کند و مردی (حضرت علی) به خواست خدا انتخاب می‌شود.

«عیون» معتقدند که حضرت علی در انتخاب، ساکت باقی مانده بود و انتظار می‌کشید و دلش که مأوای وحی الهی بود، او را وادار به ابراز وجود می‌کرد. این کار، نشان‌گر سرنوشت و تقدیر تلخی بود که خداوند از قبل برای او رقم زده بود.

بر عکس و به عقیده عده‌ای دیگر خداوند به خاطر فضل و رحمتش او را از ابتدا تا پایان در امور پیامبری یاری کرده و به عنوان پیشوای جمعیت موافق و طالب حق قرار داده بود. این مسأله ساده‌ای از حقایق نیست. این موضوع وجه تمایزی است بین «قدیس» و «پیامبر».

همچنین درک معنی واقعی معتقدان به مذهب «مانی» برای کسی که صاحب بصیرت و عشق است، آسان می‌باشد. به این معنی که وی موضوع را می‌داند و قادر به تمییز تفاوت نمازگزار واقعی و ظاهر ساز (ریاکار) می‌باشد. تمام این راه حل‌های عرفانی که قبلاً در محل غدیر تصریح شده بود، بعدها توجه عرفای اسلامی را به خود جلب کرد.

در عید بزرگ مباحله، هیأتی از نمایندگان مسیحی نجرانی، تحت تأثیر آزمایشی دشوار، پیمانی را (در ۲ آوریل ۶۳۱ میلادی، دهم هجرت) با اهل بیت پیامبر ﷺ (حضرت محمد ﷺ، علی ﷺ، فاطمه ﷺ، حسن و حسین ﷺ) بستند. اهل تسنن این رویداد را تنها به عنوان اتحاد خانوادگی که اهمیت چندانی ندارد، تعبیر می‌کنند، اما به اعتقاد اهل تشیع، حضور همزمان «پنج تن» اندیشه‌ای است که ثابت می‌کند قدرت الهی متضمن عزت این پنج تن است.

نظر اهل مخامسه که در مدرسه شیعی معروفی که هنوز هم در سوریه در میان نجرانیان باقی مانده، بدین صورت است. دو مینیاتور موجود که

صحنه‌هایی از انجیل را که حاکی از پاکدامنی حضرت مریم و غسل تعمید حضرت مسیح می‌باشد، به نمونه‌هایی تبدیل شده‌اند که هیچ وجه اشتراکی با نمونه‌های ارمنی یا بیزانسی ندارند و تنها با دارا بودن ویژگی مانوی خود قابل تشخیص می‌باشند.

«مذهب مانوی، کاتالیزور فرهنگی»

ظهور شکل‌های هنری پیچیده و نو، انعکاسی از تحول در نظام عقاید و اظهارات متداول ساختار فرهنگی ویژه است. بقایای روش‌های قدیمی دارای خاصیت مشترکی هستند. البته عناصر تزئینی موجود از روش‌ها و اصول کلاسیک قبلی تبعیت می‌کند، اما روش آخری (اخیر) که با مقیاس معتبری مورد استفاده قرار می‌گیرد، در هنر اسلامی تحت تأثیر روش‌ها و موتیف‌هایی است که از منابع دیگری گرفته شده و ماهیت درونی بی‌نظیری را نمایان می‌کند.

اصول ماوراءالطبیعه اسلامی (متافیزیکی) به طور قابل ملاحظه‌ای به صورت ذره‌ای زودگذر و آسمانی است. اولین حکمای الهی به منظور این‌که به شیوه‌ای معقول‌تر آن را تعبیر و توضیح دهند، این عقیده را به طور غریزی انتخاب کردند.

همچنین در دستور ساختار صحیح آن‌ها، عقاید تکوینی و اصول مولد روش‌های تشخیص هنری از معماری تا علم معانی و بیان - حتی در کشورهای تازه به این دین در آمده، نظیر اندونزی تا مالزی - دیده شده است. توسعه فرهنگی با چنین وسعت و قوتی به عامل عقلانی مشترک بستگی دارد. در عین حال می‌توان گفت که زبان یهودی ریشه در زبان عربی دارد که نکات عمده و دور نمایی ظریف، شیوه اندیشیدن رابه ترتیب در مختصه‌های مشخص تصور متافیزیکی اسلامی مبالغه می‌کند.

انتشار هر دو عامل به ساختار اصول و آداب نیایش بستگی دارد. بنابراین بسیار مهم است که بدانیم فرهنگ اسلامی چگونه زبان فارسی را تحت سیطره خود در - آورده و اندیشه هنر ایرانی را دگرگون ساخته است؛ یعنی فرهنگ ایرانی پیشین را از میدان بیرون کرد. وقتی اسلام از نظر سیاسی بر ایران غلبه کرد، آئین «مزدک» دین رسمی کشور بود. عامه مردم عقیده داشتند که زبان مزدکی با زبان فارسی سنخیت دارد و سعی کردند زبان قدیم خود را با این سیستم فکری وفق دهند. کوشش‌های زیادی انجام شد تا نقاط

مشترک و مشابه میان دین اسلام و دین مزدکی شناخته شود، اما به زحمت ارتباطی میان آن دو یافت شد و تنها مغایرت‌هایی در عوامل تزیینی قابل قیاس دیده شد که به نظر نمی‌آمد این عوامل به طور مستقیم قرض گرفته شده باشند.

واسطه‌ای که به عنوان کاتالیزور فرهنگی، بین عقیده و فکر ایرانی و عقیده اسلامی، به کار می‌رفت، بیش‌تر مذهب مانی را به عنوان قدیمی‌ترین دین معرفی می‌کرد، مذهبی که جامع و برگزیده بود و از سه قرن قبل از اسلام در مرکز ایران ریشه داشت و در قرن هفتم، این مذهب گسترش و رواج یافت. عواملی که مذهب مانی را به عنوان پلی مابین ذهن ایرانیان و اسلام قرار داد، در آغاز کار، این بود که این مذهب دارای تشکلی از دعوت‌های پنهانی بود.

دومین عامل این که، این مذهب یک سری ستیزه‌جویی‌هایی را اشاعه داده بود. حتی در قدیمی‌ترین تفسیر قرآنی نیز - به نظر می‌رسد - مباحثی وجود دارد که در آن، عامل معنوی بر پیروان دین مانی - به خصوص مزدکی - مسلط شده است؛ عاملی که در قرآن تحت عنوان و اصطلاح «صابئین» ذکر شده است. با چنین

نفوذی در مسیح شناسی آشکار می‌شود:

معرفی حضرت مسیح به عنوان یک روح، نماینده پاپ (لکاتوس) که از نور آزادی که با روغن زیتون مقدس پرتوافکن شده و به صلیب کشیده شدن فرد دیگری به جای مسیح آشکار می‌شود. تثلیث پدر، پسر، روح القدس و تبلیغ پاراکلتیوس و نیز استفاده از عدد پنج (مثلاً ساعت عبادت، پنج وظیفه الزامی) و دو رساله مزدکی مقایسه بین تئوریهای مزدکی و مانوی در مورد جهان را امکان پذیر می‌کند.

چهار چوب فرضی پیدایش جهان در هر دو مذهب بر اساس «تثنیه» منطبق است و عناصر به دو دسته خوب و بد و همچنین به یک سری از موضوعات افسانه‌ای تقسیم می‌شود. تعدادی از افسانه‌های قدیمی از نژاد «کلده» و بقیه از شخصیت‌های یونان قدیم هستند، ولی در تفسیر تفاوت بسیاری با هم دارند.

مذهب مزدکی مادی‌گراست و فقط دو بخش محدود به زمان و مکان را به رسمیت می‌شناسد. آنان معتقدند که خداوند وجودی مقدس و متناهی دارد و «یزدان» خود را در مخلوقات خالص، متجلی می‌کنند. همچنین «شر» نیز متناهی است،

پس نحس بودنش تنها ظاهری و سطحی است. در جدال بین حق و باطل، حکومت و سلطه آفریده‌های خوب، بدون تغییر باقی می‌ماند و حقیقت وجودیشان هم، دست نخورده رها می‌شود. ستارگان ثابت، به خصوص ستارگان منطقه البروج، خوبند در حالی که سیارگان شیاطین هستند. آب خوب است. خلقت انسان که از «اهورامزدا» ناشی شده است، خوب است. آتش که مظهر پاکی در دنیاست و چرخه زندگی را به حرکت در می‌آورد، همه خوب هستند. از طرف دیگر مانویت ضد ماده‌گرایی است و تمام وجود هستی شر، نامحدود است. شر هم به اندازه خوبی نامحدود است. شر به آهستگی در توده نور نفوذ می‌کند و به منظور رهایی سلول‌هایی که در اسارت رنج و سختی کشیده‌اند در حد فاصل خوبی و بدی تأثیر می‌گذارد تا منتهی به مرگ آنان بشود. روح‌ها اگر ذرات معنوی مستقلی داشته باشند، خوب هستند. ستارگان ثابت شیاطین هستند در حالی که سیارات خوبند. به خصوص ماه که نمود و شکل آن، چرخه آزادی و صعود ذرات نور را کنترل می‌کند.

شهوت انسانی شر است. چون تجسم شیطانی

از آزادی روح است. به کارگرفتن آب و آتش برای خراب کردن ذرات نور موجود در حیوانات و گیاهان ممنوع است. وقتی که آتش، جهان را برای همیشه خراب کند، چرخه‌های نجومی تکامل تدریجی جهان هم متوقف می‌شوند. این در حالی بود که فرقه مزدکی سلسله مراتبی از فرقه‌های هندی را تأسیس کرده و کشاورزی و تجارت را بها داده بود. مانویان از مجموع اموال مستهلک در این جهان منع شدند. حتی از کالاها و اجناس از طریق ریاضت کشی چشم پوشی می‌کردند. اگر چه این فرقه خالص بود و از قرن ششم در عربستان تزکیه شده و در رشد واقعی زهد در میان علمای شیعه دخیل بوده ولی شاخه‌ای از بدعت مزدکی است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی